

Deze route van ongeveer 25 km voert je langs de mooiste monumenten in Voeren.

's-Gravenvoeren op de Ferrariskaart van ca. 1770

STARTPUNT IS HET CENTRUM VAN 'S-GRAVENVOEREN

ER IS RUIME PARKEERGELEGENHEID OP DE VRIJE PARKING IN DE BOOMSTRAAT (WEG RICHTING BERNEAU, WARSAGE), EEN PAAR 100 M VAN HET CENTRUM. KEER VAN DAAR TERUG RICHTING KERK EN PLEY EN MAAK KENNIS MET HET HART VAN 'S-GRAVENVOEREN, HET HOOFDDORP VAN VOEREN.

De Voerstreek vormt landschappelijk een overgangsgebied tussen Haspengouw en het land van Herve. Dit had zijn invloed op de ontwikkeling van de landbouw en bijgevolg ook op het uitzicht van de hoeves en de dorpen. De westelijke gemeenten (Moelingen en 's-Gravenvoeren) sluiten aan bij droog Haspengouw. De vruchtbare leembodems waren uiterst geschikt voor akkerbouw. Om de goede grond zo veel mogelijk te kunnen benutten, werden de hoeves dicht bij elkaar gebouwd, geconcentreerd in de dorpskern, met daar rond de weiden, moestuinen en boomgaarden (vgl. de Ferrariskaart van ca. 1770). De bewoning in 's-Gravenvoeren strekt zich uit langs de Voer. Omdat het grondwater hier zo diep zit, was men tot in de 19de eeuw op het riviertje aangewezen voor drinkwater.

De grote gesloten hoeves zijn karakteristiek voor Haspengouw. Traditioneel ligt het woonhuis met de nok loodrecht op de straat, de voorgevel gericht naar het erf. Tegenover de inrijpoort, achteraan het erf, ligt de schuur. Tegenover het woonhuis bevinden zich de stallen. Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw ontstaat een variant op dit type. Het woonhuis gaat zich naar de straat richten en krijgt een 'facade' die een stadswoning imiteert, een zogenaamd boerenburgerhuis. Mooie voorbeelden hiervan zijn Pley 4, 18 en 29.

Ga even over Pley, voorbij het 'Jezuïetenhof' (Pley 28) en hoeve Blanckthys (Kinkenberg 6) tot aan Kinkenberg. Dit pleintje met omringende gebouwen werd al in 1960 beschermd als waardevol landschap. De O.-L.-V.-kapel in barokstijl werd gebouwd in 1715. Ernaast staat een gietijzeren kraan die getuigt van de aanleg van de eerste waterleiding ca. 1890: het voerwater werd als drinkwater vervangen door bronwater uit Sint-Martens-Voeren. De 18de-eeuwse herberg 'de Swaen' was vroeger een afspanning voor de postkoetsen op de weg van Aken naar Luik.

De fietstocht start aan de Pley.

Van knooppunt 431 naar 422

A SMEEDIJZEREN KRUIS (MENNEKESPUT)

Het smeedijzeren kruis ter hoogte van knooppunt 422 werd in 1900 geplaatst ter vervanging van een vervallen, houten kruis. Het is een oude traditie in de streek om kruisen te plaatsen langs kruispunten van wegen en plaatsen van onheil. Als je oplet onderweg kom je er nog tal van andere tegen. 's-Gravenvoeren telt bvb. maar liefst 59 geregistreerde kruisen. Van de oudere kruisen (18de eeuw en ouder) zijn enkel de stenen exemplaren bewaard. De metalen en houten kruisen dateren hoofdzakelijk uit de tweede helft van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. De gietijzeren Christusbeelden waarvan bijna al deze kruisen voorzien zijn, getuigen van de industriële massaproductie die in die tijd opkwam.

Van 422 naar 423

B STEENBOSKAPEL

Tussen 1840 en 1846 voerde burgemeester H. Delvaux op deze plaats opgravingen uit. Hij ontdekte de resten van een zeer grote Romeinse villa met twee hypocausta, Romeinse verwarmingssystemen. Bij de opgravingen kwamen ook een aantal Romeinse voorwerpen en restanten van een mozaïek en muurschilderingen uit de 2de eeuw aan het licht. De kapel werd in 1846 gebouwd met materiaal afkomstig van de opgegraven villa.

Tussen 423 en 424

C KASTEEL VAN OTTEGRAVEN

Tussen het gehucht Schophem en Sint-Martens-Voeren, verscholen achter de hoeve aan de straatkant, ligt het kasteel van Ottegraven. De oudste vermelding van het goed in de archieven gaat terug tot 1375. Het oorspronkelijke kasteel was groter dan het huidige, maar werd verwoest tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-1648): de voortdurende strijd om Maastricht eiste ook een zware tol van het omliggende platteland. Het kasteel kreeg zijn huidige vorm in 1710, toen de toenmalige eigenaar het herbouwde als een omgracht herenhuis. In de latei boven de voordeur is het bouwjaar aangebracht. Opmerkelijk is de witte kapel in neoclassicistische stijl aan de toegang van het domein.

De oudste delen van de kasteelhoeve dateren uit ca. 1730. Het was oorspronkelijk een U-vormig complex, met de open zijde naar het kasteel gericht. Men heeft blijkbaar een voorkeur voor deze schikking, want dit komt ook terug bij de kastelen van Obsinnich en Teuven. Op het einde van de 19de eeuw werd de hoeve opgesplitst in twee; aan de oostzijde werd een nieuwe stal en woonhuis gebouwd.

De oudste delen van de kasteelhoeve dateren uit ca. 1730. Het was oorspronkelijk een U-vormig complex, met de open zijde naar het kasteel gericht. Men heeft blijkbaar een voorkeur voor deze schikking, want dit komt ook terug bij de kastelen van Obsinnich en Teuven. Op het einde van de 19de eeuw werd de hoeve opgesplitst in twee; aan de oostzijde werd een nieuwe stal en woonhuis gebouwd.

Knooppunt 424

D SAINT-MARTENS-VOEREN

Het centrum van Sint-Martens-Voeren wordt gedomineerd door het viaduct van de spoorlijn Tongeren-Aken. Deze werd tijdens WO1 gebouwd in opdracht van de Duitsers als verbinding tussen Tongeren, Aken en het Ruhr-gebied. Het viaduct is 250 m lang, 18 à 23 m hoog en bestaat uit 11 bogen van 15 m spanwijdte en 1 drie-schamierenboog van 30,8 m overspanning. Het is vermoedelijk de oudste grotere brug in gewapend beton in België.

We staan verder even stil bij de Sint-Martinuskerk. De huidige kerk dateert van ca. 1730 waarbij de vroeg-romaanse toren uit de 12de eeuw behouden bleef. De kerk werd gebouwd op een kunstmatige heuvel; bij boringen kwam een puinlaag van ca. 1 m dik aan het licht, wat betekent dat aan de romaanse toren nog een ouder gebouw vooraf ging. Sint-Maarten was een populaire heilige tijdens de middeleeuwen en veel van de kerken aan hem toegewijd gaan ver terug in de tijd. Het is veelvoorkomend dat de oude romaanse of gotische toren bewaard werd bij een latere vernieuwing van de kerk. Dit is bvb. ook zo bij de kerken van Moelingen en 's-Gravenvoeren.

In de nissen aan weerszijden van het toegangsportaal vind je basreliëfs van Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Michaël die de duivel velt, in de zuidelijke kerkmuur een reliëfbeeld van Sint-Maarten. De reliëfs zijn mogelijk afkomstig van een ouder gebouw. Op het kerkhof bevinden zich nog een aantal oude stenen kruisen, teruggaand tot het begin van de 17de eeuw. Het oudste kruisje zou zelfs dateren van ca. 1500.

Tussen 424 en 425

E WONING VELD 9

Deze merkwaardige woning is het enige resterende gebouw van het vroegere gehucht Veld. Het huis dateert in kern van voor het midden van de 17de eeuw en is een van de enige bewaarde gebouwen uit deze vroege periode. Typisch zijn de hoge, steile daken.

riaal, en is erg karakteristiek voor de regio. Buiten dit gebied is de toepassing van silex zeldzaam.

De gebouwen zijn volledig opgebouwd uit silexblokken. Dit materiaal komt in dikke pakketten voor in de ondergrond van Sint-Martens- en Sint-Pieters-Voeren. Het werd in deze twee dorpen van in de 17de tot aan het begin van de 20ste eeuw dan ook veelvuldig gebruikt als bouw materiaal, en is erg karakteristiek voor de regio. Buiten dit gebied is de toepassing van silex zeldzaam.

Beneden in vallei van de Voer zie je de watermolen van de commanderie van Sint-Pieters-Voeren liggen.

Nabij knooppunt 425

F SAINT-PIETERS-VOEREN

Het kleinste Voerdorp kende een aparte geschiedenis. Tot aan de Franse Revolutie was het een vrije rijkshoofdelijkheid van de Duitse Orde. Deze ontstond als een geestelijke ridderorde ten tijde van de kruistochten in de 12de eeuw en had als doel de veroverde gebieden in het Heilig Land te verdedigen en zieke en gewonde kruisvaarders te verzorgen. Na de kruistochten strenden de ridders ten dienste van wereldlijke vorsten, waarvoor zij vaak beloond werden met land. Zij breidden zo hun invloed uit over grote delen van Europa en bouwden op korte tijd een uitgebreid netwerk van kastelen en landerijen uit.

Toen ridder Daniël van Voeren in 1242 zijn intrede deed in de Duitse Orde, schonk hij zijn eigendommen in Sint-Pieters-Voeren aan de Orde. De commanderie die er gebouwd werd, hing samen met 11 andere commanderijen af van de landcommanderie van Alden Biesen in Rijkhoven (Bilzen). De gebouwen liggen te midden van een park met vijvers waarin sinds ca. 1885 forellen gekweekt worden. Deze vijvers worden gevoed door de bovenloop (de Koebeek) en de bron van de Voer, die in het park ontspringt. De oudste, nog bestaande gebouwen - o.a. het hoofdgebouw met toren en het voormalige poortgebouw ten westen daarvan - zijn het resultaat van een bouwcampagne van commandeur W. Quaadt de Beeck (1631-1661).

Praktische informatie

Start: kerkplein van 's-Gravenvoeren

Route: voorkeursrichting

431 > 422 > 423 > 424 > 425 > 426 > 427 > 428
> 429 > 430 > 431

In de Boomstraat is ruime parkeergelegenheid (weg richting Berneau, Warsage). In het centrum van 's-Gravenvoeren is HORECA gevestigd.

Afstand: ca. 25 kilometer

Opgelet:

niet alle items liggen op het fietsroutenetwerk. Hou hierbij rekening met de volgende kleurencodes:

- (Zichtbaar van) op het fietsroutenetwerk
- Niet onmiddellijk op het fietsroutenetwerk

De bakstenen gebouwen met kalkstenen hoekbanden en kruisvensters zijn typisch voor die periode. In 1798 werd de commanderij onteigend en verkocht. De gebouwen werden in 1910 grondig gerestaureerd en herbouwd door de toenmalige eigenaars. Zo werd bvb. een nieuw poortgebouw opgericht, waardoor de toegang naar de oorspronkelijke achterkant van het complex verplaatste.

Commandeur Quaedt de Beeck stond ook in voor de bouw van de Sint-Pieters-Stoelkerk ca. 1660. Zijn grafsteen bevindt zich tegen de muur van de kerk.

Tussen 425 en 426

G SINT-ANNAKAPEL

Aan de veldweg bij het kruispunt Sint-Pieterstraat-Waterval-Cruzberg staat de Sint-Annakapel. Deze wegkapel werd vermoedelijk in de 17de eeuw opgericht door een commandeur van de nabijgelegen commanderij. Het jaartal 1730 verwijst naar verfraaiingswerken, o.a. aan de voorgevel. Het interieur is versierd met schitterend stucwerk uit de 17de eeuw, dat gerestaureerd werd door Erfgoed Vlaanderen, dat ook de kapel van Kinkenbergh in 's-Gravenvoeren beheert.

H VAKWERK IN VEURS

In dit belangrijke gehucht zijn opvallend veel gebouwen in vakwerk bewaard. Rijd een paar zijstraten in om meer voorbeelden te ontdekken. Op een sokkel van natuursteen, meestal silex, werd een raamwerk van verticale stijlen en horizontale regels opgebouwd. Dit houten skelet vormt de dragende constructie voor het dak. De vakken werden opgevuld met vlechtwerk van twijgen en bestreken met leem. Typisch voor de Voerstreek is de korte afstand tussen stijlen en regels zodat vele kleine vakken ontstaan. Vaak werd het leemwerk na verloop van tijd vervangen door baksteen. De woningen in Veurs dateren hoofdzakelijk uit de 18de en 19de eeuw. Veel van deze

gebouwen werden de laatste decennia gerenoveerd en aangepast aan de moderne comforteisen.

I REMERSDAAL

Bij het inrijden van Remersdaal zie je op het erf van de eerste hoeve aan de rechterkant een rosmolen, een molen die aangedreven werd door paarden. Deze grote hoeve, genaamd "het Hoes", zou liggen op de plaats van het kasteel van de heren van Remersdaal, dat in 1285 door de

hertog van Brabant werd ingenomen en verwoest. De laatste resten van dat kasteel zouden in de 19de eeuw verdwenen zijn. De oudste delen van de hoeve, waaronder delen van de muur, de inrijpoort en het woonhuis, dateren uit de 17de eeuw.

Remersdaal sluit samen met Teuven aan bij het land van Herve. Men merkte al vlug dat de magere, vochtige gronden ideaal waren als grasland. Vanaf het midden van de 18de eeuw evolueerde de landbouw naar een zuivere veeteeltconomie, alle landbouwgrond werd omgezet naar weideland. Anders dan in de meer westelijke gemeenten bestaan de hoeven vaak uit losstaande gebouwen en liggen ze verspreid in het landschap.

Tussen 426 en 427

J KASTEEL VAN OBSINNICH

Net voorbij de spoorwegbrug, aan de rechterkant van de weg, bevindt zich het kasteel van Obsinnich. 'Ob' betekent dat deze plaats hoger, d.w.z. meer stroomopwaarts, gelegen is dan het gehucht Sinnich, dat iets verder aan de rivier de Gulp ligt. De onderbouw van de ronde toren zou een restant zijn van een donjon met toren uit de 15de eeuw. Het kasteel werd in de 17de eeuw vergroot en kreeg zijn huidige uitzicht rond 1880. In de gevel van het kasteel vind je het wapenschild van de familie Eynatten, die het goed van ca. 1450 tot 1720 bezat. Boven de inrijpoort van de grote U-vormige kasteelhoeve bevindt zich een gevelsteen met de wapens van de families de Hochsteden en de Furstenberg, die laatste had het domein van ca. 1720 tot 1950 in bezit.

Nabij knooppunt 427

K ABDIJ VAN SINNICHT

De weg vervolgend naar Teuven, bereik je dan ook Sinnich, waar je een glimp kan opvangen van een volgend kasteeldomein, de voormalige abdij van Sinnich. Deze werd gesticht op het einde van de 13de eeuw als een klooster voor dames uit de adellijke families van het hertogdom Limburg en het graafschap Dalhem. Het kende zijn grootste bloei in de 16de eeuw, maar ging daarna geleidelijk achteruit. Na de Franse Revolutie werd de abdij opgeheven en kwam ze in privébezit.

De abdijgebouwen vormden oorspronkelijk een gesloten geheel rondom een binnenplaats. Vandaag resten enkel de westelijke vleugel – het verblijf van de abdis en kanunnikessen uit de 18de eeuw – en de 13de-eeuwse romaanse kloosterkerk die omgebouwd werd tot stallen. Ten zuiden ervan bevinden zich nog de hoevegebouwen van de abdij. De abdij behoort samen met de commanderij van Sint-Pieters-Voeren tot de architecturaal meest hoogwaardige gebouwen in Voeren. Voor de bouw van de westelijke, residentieële vleugel trokken de kanunnikessen de Akense architect Couven aan, die o.a. ook het abdissenkwartier van de abdij van Munsterbilzen ontwierp. De combinatie van een sober gebouw in Luikse stijl met een ingangspartij met zuivere rococo-ornamenten is opmerkelijk. De parkaanleg is een realisatie van de huidige eigenaar.

Tussen 427 en 428

L TEUVEN

Dat de landbouwactiviteit zich in het oosten van Voeren in de loop der tijd volledig op veeteelt richtte, is niet enkel te merken aan het weidelandschap, maar ook de hoeves werden aangepast. Graanschuren werden minder belangrijk en werden vaak omgebouwd tot stallen. Dit gebeurde bvb. bij Teuven-Dorp 60 (herberg 'Moeder de Gans'). De poort in het vakwerkgebouw werd verkleind tot een staldeur.

De monumentaal gelegen Sint-Pieterskerk werd gebouwd ca. 1870, nadat de oude, in 1822 heropgebouwde kerk, volledig was afgebrand. De kerk in neogotische stijl behield ook haar oorspronkelijke interieur (neogotische schilderingen, glasramen, meubilair). De volledige kern van het dorp, met kerk, pastorie, voormalig gemeentehuis, school en andere 19de-eeuwse gebouwen werd beschermd als monument en dorpsgezicht.

Van 428 via 429 en 430 naar het eindpunt

Wie is en wat doet ZOLAD+?

ZOLAD+ is de opvolger van de Zuid-Oost-Limburgse Archeologische Dienst (ZOLAD) en is de eerste intergemeentelijke projectvereniging voor Onroerend Erfgoed werkzaam in Vlaanderen. De projectvereniging wordt in het kader van het decreet houdende de intergemeentelijke samenwerking uit 2001 vanuit de Vlaamse overheid gesubsidieerd.

De vereniging is werkzaam in de gemeenten Bilzen, Lanaken, Riemst en Voeren en wil op het gemeentelijke niveau de zorg voor het onroerende erfgoed behartigen.

In 2009 kwam vanuit het Agentschap Ruimte & Erfgoed de oproep tot oprichting van Intergemeentelijke Onroerend Erfgoeddiensten (IOED). Deze diensten hebben als doel om vanuit een integrale benadering de aandacht van het lokale beleid voor het onroerende erfgoed te vergroten. De vier ZOLAD-gemeenten, zich bewust van de waarde van hun rijke erfgoed en de nood aan expertise om hieromtrent een goed beleid te voeren, beslisten dat de ZOLAD een aanvraag tot taakverschuiving moest indienen.

In september 2009 werd het project door Geert Bourgeois, minister bevoegd voor het Onroerend Erfgoed, goedgekeurd. Op 4 januari 2010 ging ZOLAD+ officieel van start. Omwille van de herkenbaarheid werd de naam ZOLAD bewaard. De 'plus' verwijst naar de extra dimensie die met het bouwkundig erfgoed is toegevoegd.

ZOLAD+ heeft als taken de inventarisatie, advisering, coördinatie en informatieverstrekking op het gebied van het onroerende erfgoed en zal zowel gemeenten als particulieren bijstaan.

Het wil een onmisbaar aanspreekpunt worden voor het lokale onroerende erfgoed.

Voor meer achtergrondinformatie verwijzen we naar www.zolad.be

De Voer stroomt via een bakstenen boog onder het "Jezuïtenhof" (Pley, 's-Gravenvoeren) door.

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever:
ZOLAD+, intergemeentelijke projectvereniging
voor Onroerend Erfgoed
Maastrichtersteenweg 2b, 3770 Riemst

www.zolad.be

Teksten: ZOLAD+
© & Foto's: ZOLAD+, tenzij anders vermeld

D/2011/12.623/6

Voor meer informatie:
Toerisme Voerstreek
Pley 13
3798 's Gravenvoeren

Deze themaroute is een realisatie van ZOLAD+ en is onderdeel van een archeologische route in Zuidoost-Limburg.

Route 1: Riemst (Oost)
Route 2: Bilzen
Route 3: Lanaken
Route 4: Voeren
Route 5: Riemst (West)

Alle rechten voorbehouden

2014

Prijs: 2 €